

ВІДГУК

**рецензента, кандидата психологічних наук, професора, професора
кафедри психології факультету психології Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
Зеленіна Всеволода Володимировича
на дисертаційну роботу Чиж Олександри Федорівни на тему
«Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі
психології за спеціальністю 053 «Психологія»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується складними політичними та соціально-економічними трансформаціями, що супроводжуються високим рівнем психологічної напруженості, невизначеності життєвих перспектив та необхідністю адаптації особистості до швидких суспільних змін. У цих умовах особливої наукової актуальності набуває проблема внутрішніх психологічних ресурсів людини, які забезпечують її здатність зберігати внутрішню стійкість, автономність, самостійність у прийнятті рішень та відповідальність за власний життєвий вибір. До таких ресурсів у сучасних психологічних дослідженнях відносять феномен самодостатності особистості, що відображає здатність людини спиратися на власні ціннісні орієнтири, підтримувати внутрішню автономію та ефективно реалізовувати власний життєвий потенціал. Так, самодостатність особистості розглядається як інтегративна характеристика, що формується у процесі особистісного розвитку та відображає рівень внутрішньої зрілості людини, її здатність до саморегуляції, саморозвитку та відповідального життєвого вибору. В свою чергу одним з чинників, що можуть сприяти формуванню та розвитку самодостатності виступає креативність, яка в сучасній психології розглядається не лише як здатність до створення нових ідей чи продуктів діяльності, але й як важливий механізм адаптації особистості до умов невизначеності, пошуку альтернативних способів вирішення життєвих труднощів та формування гнучких поведінкових стратегій. Креативність сприяє розвитку суб'єктної активності, стимулює процеси

саморефлексії, розширює можливості самореалізації та підсилює внутрішню автономію особистості.

Саме тому, дослідження Чиж Олександри Федорівни, присвячене вивченню креативності як чинника розвитку самодостатності особистості, є актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Адже дана робота спрямована на поглиблення наукових уявлень про психологічні механізми розвитку самодостатності особистості та визначення ролі креативності як внутрішнього ресурсу особистісного становлення.

Теоретична частина праці вирізняється системністю та глибиною аналізу. Чиж Олександра Федорівна здійснила ґрунтовний аналіз наукових підходів до розуміння феномену самодостатності особистості та ролі креативності у процесі особистісного розвитку. Авторкою здійснено систематизацію філософських, психологічних та міждисциплінарних концепцій, у межах яких розглядається проблема внутрішньої автономії та самореалізації особистості. У роботі проаналізовано класичні та сучасні підходи до вивчення особистості, що дозволило уточнити зміст поняття самодостатності та визначити його структурні характеристики. У результаті теоретичного аналізу обґрунтовано, що самодостатність особистості є складним багатовимірним феноменом, який поєднує ціннісні орієнтації, суб'єктну активність та психологічні ресурси, що забезпечують здатність людини до саморегуляції та саморозвитку. На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел авторкою запропоновано структуру самодостатності особистості, яка включає аксіологічний, суб'єктний та ресурсно-адаптаційний компоненти. Аксіологічний компонент відображає систему внутрішніх цінностей і смислів, що визначають життєві орієнтири людини. Суб'єктний компонент характеризує здатність особистості до самостійного прийняття рішень, відповідальності за власні дії та активного конструювання життєвого шляху. Ресурсно-адаптаційний компонент відображає психологічні ресурси, що забезпечують здатність особистості до подолання життєвих труднощів та підтримання внутрішньої стабільності. У

межах теоретичного аналізу значна увага приділена феномену креативності. У роботі креативність розглядається як важливий психологічний ресурс, що забезпечує гнучкість мислення, здатність до пошуку нових рішень, формування альтернативних стратегій поведінки та розширення можливостей самореалізації особистості. Олександра Федорівна обґрунтовує положення про те, що креативність може виступати одним із чинників розвитку самодостатності особистості, оскільки сприяє активізації суб'єктної позиції людини, розвитку її внутрішніх ресурсів та формуванню здатності до самостійного життєвого вибору.

Емпірична частина дослідження методологічно виважена та репрезентативна. Для збору емпіричних даних авторка використала комплекс психодіагностичних методів, що дозволили дослідити взаємозв'язок між показниками креативності та структурними компонентами самодостатності особистості. Зокрема, у дослідженні застосовано: опитувальник особистісної здійсненності та опитувальник психологічної ресурсності особистості О. Штепи, шкалу загальної самоефективності розроблену Р. Шварцером та М. Єрусалимом (адаптовану для української вибірки І. І. Галецькою), шкалу самоповаги М. Розенберга, тест креативності Торренса (ТТСТ), шкалу життєстійкості Коннора-Девідсона, тест-опитувальник структурних компонентів самодостатності (О. Білошицької), а також підшкалу креативності самоактуалізаційного тесту (САТ).

Використання зазначеного комплексу методик дозволило дослідити як когнітивні характеристики творчого мислення, так і особистісні ресурси, що забезпечують формування аксіологічного, суб'єктного та ресурсно-адаптаційного компонентів самодостатності особистості.

Емпіричне дослідження проводилося упродовж 2025–2026 років. Вибірка охопила 162 респондентів віком від 20 до 35 років, що відповідає періоду ранньої дорослості. До участі у дослідженні були залучені студенти, молоді фахівці та представники різних професійних сфер, що забезпечило достатню варіативність емпіричного матеріалу.

Аналіз отриманих результатів дозволив авторці встановити взаємозв'язок між показниками креативності та компонентами самодостатності особистості. Кореляційні зв'язки, встановлені між креативністю та показниками психологічної ресурсності, суб'єктної активності, самоефективності та самоповаги, свідчать про системний характер їх взаємодії у структурі особистісного розвитку. Отримані результати підтвердили, що розвиток креативності пов'язаний із підвищенням психологічних ресурсів особистості, посиленням її суб'єктної активності та здатності до самостійного прийняття рішень.

Таким чином, результати констатувального етапу дослідження підтвердили припущення про те, що креативність виступає важливим психологічним ресурсом розвитку структурних компонентів самодостатності особистості. Отримані емпіричні дані стали підставою для розроблення програми розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативного потенціалу.

Формувальний експеримент, проведений в онлайн-форматі з огляду на воєнні обставини, став основою дослідження та демонструє високий рівень практичної орієнтації. На основі результатів теоретичного аналізу та даних констатувального етапу авторкою було розроблено та апробовано психологічну програму розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності. Експеримент проводився у форматі онлайн-зустрічей на платформі Google Meet на базі громадської організації «Дівчата», що забезпечило можливість залучення учасників до системної психорозвивальної роботи.

До формувального експерименту було залучено 62 особи, з яких 32 учасники склали експериментальну групу, а 30 – контрольну. Психологічна програма розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності складалася з трьох тематичних блоків. Вона була спрямована на актуалізацію творчого потенціалу особистості, розвиток рефлексії, внутрішньої мотивації, здатності до самостійного прийняття рішень, гнучкого

мислення та конструктивного подолання життєвих труднощів. У процесі реалізації програми застосовувалися інтерактивні методи роботи, зокрема творчі вправи, групові дискусії, рольові ігри, рефлексивні практики та методи генерації ідей, що сприяли активізації суб'єктної позиції учасників та розвитку їхніх психологічних ресурсів.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів дослідження засвідчив позитивну динаміку розвитку структурних компонентів самодостатності особистості у представників експериментальної групи. Було зафіксовано зростання показників суб'єктної активності, психологічної ресурсності та здатності до саморегуляції, а також посилення внутрішніх ціннісно-смислових орієнтирів особистості. Зокрема, частка респондентів із високим рівнем загальної самодостатності в експериментальній групі зросла з 21,9 % до 40,6 %, тоді як частка осіб із низьким рівнем зменшилася з 31,2 % до 12,5 %. Позитивна динаміка спостерігалася також у показниках суб'єктної активності, психологічної ресурсності та здатності до саморегуляції. Рівень самоефективності зріс у середньому на 18,4 %, а показники психологічної ресурсності – на 16,7 %. Отримані результати свідчать, що актуалізація креативності сприяє формуванню більш гнучких способів мислення, розширенню можливостей самореалізації та підвищенню здатності особистості конструктивно реагувати на складні життєві ситуації.

Таким чином, результати формувального експерименту підтвердили ефективність запропонованої програми та дозволили зробити висновок про те, що розвиток креативності виступає важливим психологічним чинником посилення суб'єктної активності, психологічної ресурсності та внутрішньої ціннісної опори особистості, що у своїй сукупності забезпечує розвиток її самодостатності. Отримані результати мають не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки можуть бути використані у практиці психологічного консультування, тренінговій роботі та програмах особистісного розвитку дорослих.

Практична значущість роботи полягає у розробленні та апробації психологічної програми розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності, а також у підготовці методичних рекомендацій для психологів щодо використання креативних методів у роботі з дорослими. Апробована програма стала дієвим інструментом розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності, а підготовані практичні матеріали – техніки та практики – можуть бути застосовані у діяльності практичних психологів, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх психологів.

Публікації автора повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Разом із тим, для поглиблення наукової дискусії доцільно поставити кілька уточнювальних **запитань і побажань**:

1. Якими міркуваннями керувалась авторка, обираючи теоретичні підходи, що стали основою теоретико-методологічного дослідження проблеми креативності як чинника самодостатності особистості?
2. З огляду на отримані результати щодо взаємозв'язку креативності та структурних компонентів самодостатності особистості раннього дорослого віку, чи планується у подальших дослідженнях розширення вибірки за рахунок представників інших вікових груп?
3. В описі програми розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності, авторка наголошує на необхідності розвитку навичок використання особистісних ресурсів у складних життєвих ситуаціях, хотілося б уточнити, про які конкретні особистісні ресурси тут йдеться?

Висловлені запитання та побажання мають характер конструктивної наукової дискусії і жодним чином не знижують загального позитивного враження від представленого дослідження. Дисертаційна робота вирізняється цілісністю наукової логіки, ґрунтовністю теоретичного аналізу та переконливістю емпіричних результатів. Зміст дисертації повністю

відображено в анотації, яка відповідає основним положенням роботи, а опубліковані наукові праці здобувачки достатньою мірою висвітлюють результати проведеного дослідження та розкривають його ключові положення.

Висновок. Дисертаційне дослідження «Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості» Чиж Олександри Федорівни є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною, теоретичною обґрунтованістю та практичною значущістю отриманих результатів.

Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, їх достовірність та наукова новизна, а також повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих наукових працях засвідчують, що авторкою виконано дослідження на належному методологічному, науково-теоретичному, методичному та практичному рівнях.

Враховуючи актуальність теми, новизну та значущість отриманих наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків, можна констатувати, що дисертаційна робота Чиж Олександри Федорівни «Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, і може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 «Психологія».

Рецензент:

кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології факультету психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

